

MOLLUSKEN OP WATERLELIES, 1. SLAKKEN OP GELE PLOMPEN IN DE MOLSLAAN, DELFT (MET ENKELE NOTITIES BETREFFENDE *FERRISSIA*)

[ANM mededeling: 17]

H.K. Mienis

*Molluscs on Waterlilies, 1. Snails on Nuphar in the Molslaan, Delft (with some notes concerning Ferrissia).**Six species of freshwater snails, all Basommatophora, were encountered on the leaves of Nuphar lutea. The most common species turned out to be Ferrissia clessiniana (= F. wautieri). Some problems concerning the identity and distribution of Ferrissia in the Netherlands and Europe have been indicated. Since Ferrissia is often encountered on waterlilies imported from (sub-) tropical countries several species of Ferrissia might actually occur in Europe.***Inleiding**

Het grote, drijvende blad van de Waterlelie *Nymphaea alba* en de Gele Plomp *Nuphar lutea* vormt een uitstekend substraat voor een groot aantal zoetwaterslakken en een enkele mossel. Het is daarom heel merkwaardig dat tot nog toe zo weinig aandacht is geschonken aan de specifieke relatie waterlelies-mollusken. Natuurlijk heeft Van der Velde (1980) dit onderwerp behandeld in zijn proefschrift, maar de meeste resultaten betreffende de mollusken zijn niet afzonderlijk gepubliceerd of slechts op een heel summiere wijze (Van der Velde, 1988).

Tijdens bezoeken aan Nederland heb ik in de laatste jaren enige tijd besteed om hier en daar, maar vooral in Noord-Holland boven het Noordzee-kanaal, Waterlelies en Gele Plompen op de aanwezigheid van mollusken te controleren. Hierbij ging mijn aandacht speciaal uit naar het voorkomen van zulke soorten als *Acroloxus* en *Ferrissia*.

Tijdens dit nog steeds lopende onderzoek wordt een standaardmethode gebruikt die weinig tijd vergt en waardoor later de diverse vindplaatsen ook met elkaar vergeleken kunnen worden. Op elke lokaliteit worden tien grote, drijvende bladeren onderzocht. Waar mogelijk gebeurt dat ter plaatse zonder het blad te verwijderen, soms echter gaat het blad in een plastic zak en wordt het materiaal 'thuis' onderzocht.

Ook wanneer waterlelies niet bloeien (laat in de herfst), dan behoeft men geen botanicus te zijn om de Waterlelie van de Gele Plomp te onderscheiden. De eerste heeft altijd een ronde bladsteel, terwijl het bovenste deel van de bladsteel bij de Gele Plomp driehoekig is.

De resultaten van dit onderzoek zullen zoveel mogelijk per gemeente kort samengevat worden in de hoop dat dit vrij eenvoudige onderzoek elders navolging zal hebben.

Slakken op Gele Plompen in de Molslaan, Delft

Tijdens een anders geheel toeristisch bezoek aan Delft met een deel van mijn gezin op 18 oktober 1997, werd van de gelegenheid gebruik gemaakt om een tiental bladeren van de Gele Plomp in de Molslaan te verzamelen. Ondanks de naam, Molslaan, is dit een bekende gracht, die hier en daar overdekt is met plompebladeren. Het water stond zo hoog in het grachtje dat de Gele Plompen bijna boven het wegdek uitstaken.

Later op die dag werden de tien plompebladen één voor één onderzocht, hetgeen het volgende resultaat opleverde:

soort	blad nummer										A	B
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
<i>Acroloxus lacustris</i>	1	1	2	2	1		1	3	1	4	90%	1.6
<i>Physella acuta</i>	1	1		1							30%	0.3
<i>Physa fontinalis</i>	1	1						2		1	40%	0.5
<i>Ferrissia clessiniana</i>	4	1	3	1	3	1	3	2	1	5	100%	2.4
<i>Gyraulus crista</i>	1							1			20%	0.2
<i>Gyraulus albus</i>	1					1		1			30%	0.3

A = aantal bladeren waarop de soort werd aangetroffen in %

B = gemiddeld aantal exemplaren per blad

In totaal werden zes verschillende soorten aangetroffen waaronder geen enkele prosobranch. De meest algemene soort was *Ferrissia clessiniana*, de Smurfslak, die beter bekend staat als *Ferrissia wautieri* (Mirolli, 1960). In de nomenclatuur wijk ik af van Gittenberger et al., 1998, omdat volgens mij geen enkel onderscheid bestaat tussen de 'Europese' *wautieri* en de Afrikaanse *clessiniana*. Al het materiaal uit Delft en van verschillende vindplaatsen in Noord-Holland (Mienis, in voorbereiding) komt conchologisch en anatomisch geheel overeen met materiaal uit Israël (Mienis, 1976; Mienis & Ortal, 1977 & 1994) en Nigeria (Mienis, 1992), welk materiaal niet te scheiden valt van dat uit Egypte (Hubendick, 1970), maar wel verschilt van *Ferrissia isseli* (Bourguignat, 1866), een andere soort uit de Nijl. Zie verder ook de opvattingen van Falkner & Von Proschwitz (1998) en Kittel (1998) betreffende het gebruik van de naam *Ferrissia clessiniana* in plaats van *Ferrissia wautieri*.

Er schuilt volgens mij echter nog een addertje onder het gras wat betreft *Ferrissia* in Nederland en ook elders in Europa. Ofschoon als *Ferrissia wautieri* gedetermineerde schelpjes bekend zijn uit Europa sinds het Pliocene in Frankrijk (Wautier, 1975) en uit Nederland sinds het Interglaciaal (Meijer, 1987), is de soort (of soorten?) waarschijnlijk overal in de loop der tijd verdwenen. Nu is *Ferrissia* weer in opmars. Hierbij wordt ze geholpen door de mens onder andere door het aanplanten van *Nymphaea* en *Nuphar* van onbekende herkomst in vijvers, sloten, grachten en meren. Deze waterlelie-achtigen zijn dikwijls van (sub-)tropische oorsprong en zijn vaak besmet met *Ferrissia* en andere niet-inlandse soorten (*Pseudosuccinea*, *Helisoma*, *Gyraulus*). Dergelijke waterlelies voorzien van *Ferrissia* heb ik onder anderen aangetroffen in het nu van eigenaar en naam veranderde tuincentrum Koelemeijer in de Beemster. Deze *Ferrissia*'s kunnen tot diverse soorten behoren en elke vondst, waar dan ook in Europa, moet met Argus-ogen bekeken worden en niet zo

maar als *Ferrissia clessiniana* dan wel *Ferrissia wautieri* gedetermineerd worden.

Dat *Ferrissia clessiniana* hier nog niet zijn juiste plaats gevonden heeft, blijkt uit het explosief voorkomen van deze soort op sommige nieuwe lokaliteiten, terwijl de soort enkele jaren later op dezelfde plaats bijna niet meer te vinden is. Dit is mij overkomen op een vindplaats in Edam waar in 1991 tussen de 20 en 50 exemplaren per Nuphar-blad werden aangetroffen (de hele populatie werd op enkele miljoenen exemplaren geschat!), terwijl zes jaar later nog nauwelijks een exemplaar gevonden werd (Mienis, in voorbereiding).

Ook in Delft lijkt het mij raadzaam om de *Ferrissia clessiniana*-populatie in de Molslaan zo nu en dan op aanwezigheid en aantallen te controleren.

Literatuur

- FALKNER, G. & T. VON PROSCHWITZ, 1998. A record of *Ferrissia* (*Pettancylus*) *clessiniana* (Jickeli) in Sweden, with remarks on the identity and distribution of the European *Ferrissia* species. *J. Conch.*, 36(3): 39-40.
- GITTENBERGER, E., A.W. JANSSEN, W.J. KUIJPER, J.G.J., KUIJPER, T. MEIJER, G. VAN DER VELDE & J.N. DE VRIES, 1998. De Nederlandse zoetwatermollusken. Recente en fossiele weekdieren uit zoet en brak water. Nederlandse Fauna, 2: 288 pp., 12 pl. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden.
- HUBENDICK, B., 1970. Studies on Ancyliidae. The Palearctic and Oriental species and formgroups. *Acta Regiae Societatis Scientiarum et Litterarum Gothoburgensis, Zoologica*, 5: 1-52.
- KITTEL, K., 1998. Ein Nachweis der Flachen Mützenschnecke (*Ferrissia clessiniana*) aus dem Spessart (Gastropoda: Planorbidae). *Heldia*, 2(5-6): 165-166.
- MEIJER, T., 1987. *Ferrissia wautieri* fossiel in Nederland. *Corresp.-blad Ned. Malac. Ver.*, No. 238: 332-337.
- MIENIS, H.K., 1976. Preliminary notes on the freshwater limpets of Israel. *Levantina*, 3: 19-21.
- MIENIS, H.K., 1992. Aquatic molluscs survey. In: Tahal Consultants (Nigeria) Ltd. & Tahal Consulting Engineers Ltd.: Feasibility Study for Kano River Irrigation Project (Phase I) Extension - Environmental Impact Assessment, 6.21-6.56. Lagos/Tel Aviv.
- MIENIS, H.K. & R. ORTAL, 1977. [A new snail in Israel: *Ferrissia clessiniana*.] *Teva Va'Aretz*, 19(4): 167. [in het Hebreeuws]
- MIENIS, H.K. & R. ORTAL, 1994. The names of the inland aquatic and terrestrial molluscs of Israel (including the categories of the threatened species). *Nature Conservation in Israel Research and Surveys*, Suppl. 2: 9 + VII + 8 pp. Jeruzalem.
- VELDE, G. VAN DER, 1980. Studies in nymphaeid-dominated systems with special emphasis on those dominated by *Nymphoides peltata* (Gmel.) O. Kuntze (Menyanthaceae). *Proefschrift Kath. Univ. Nijmegen*, 163 pp.
- VELDE, G. VAN DER, 1988. Relaties tussen waterplanten en andere organismen. In: F.H.J.L. Bloemendaal & J.G.M. Roelofs (Red.): *Waterplanten en waterkwaliteit*. *Natuurhist. Bibl. K.N.N.V.*, 45: 43-66.
- WAUTIER, J., 1975. Présence d'espèces du genre *Ferrissia* Walker, 1903 (Gastropoda, Basommatophore) dans le Néogène du bassin Rhodanien (France). *Géobios*, 8: 423-433.

Adres van de auteur:
National Mollusc Collection, Berman Building
Department of Evolution, Systematics & Ecology
Hebrew University
91904 Jerusalem; Israël
E-mail 1: mienis@hotmail.com
E-mail 2: mienis@netzer.org.il